

*Тетяна МЕДВІДЬ,
канд. пед. наук., доц. кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка*

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА СТЕЦЕНКА (ДО 140-х РОКОВИН ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У статті розкрито педагогічну діяльність українського композитора, педагога, диригента, громадського діяча – Кирила Стеценка. Висвітлено основні аспекти посібника для учителів «Початковий курс навчання дітей нотного співу», «Шкільних співаників», збірки для сім'ї і школи «Луна» та Проекту програми зі співів для Єдиної трудової школи. Розглянуто вплив розробленої ним методики на розвиток української музичної педагогіки першої третини ХХ ст.

Ключові слова: педагогічна діяльність; музичне виховання; музична освіта; нотна грамота; проект програми; дитячі опери.

Кирило Стеценко (1882–1922) – український композитор, педагог, диригент, засновник Республіканської капели УНР, громадський діяч, протоієрей УАПЦ. Життєвий і творчий шлях, громадську діяльність К. Стеценка описують Я. Вітошинський, Є. Косовська, О. Лисенко, О. Михайличенко, У. Молчко, Л. Пархоменко, Є. Стеценко, П. Тичина, Є. Товстуха, Л. Філоненко та багато інших, однак педагогічну діяльність митця найбільш повно розкриває Є. Федотов.

Упродовж життя К. Стеценко провадив активну педагогічну діяльність. Він викладає співи у гімназії Білої Церкви, в учительському інституті, фельдшерській земській школі, гімназіях Києва, духовному училищі Тиврова на Вінничині. Педагог постійно читає лекції на учительських курсах у Білій Церкві, Лубнах, Таращі, Ямполі, працює у музичному відділі Міністерства Освіти УНР, а також у музичному осередку культурно-просвітницької спілки «Дніпросоюз». Окрім того, К. Стеценко мав на меті заснувати Музичне товариство і уклав його статут. Організаційна секція товариства мала займатися

музично-естетичним вихованням молоді. «Усвідомлення доцільності своєї праці на благо розвитку народної школи надавало Стеценкові нових фізичних і духовних сил», – пише Михайличенко [5, с. 37].

У процесі спілкування з учителями народних шкіл К. Стеценко глибше збагнув специфіку шкільної музичної освіти, що згодом привело до посиленого зацікавлення проблемами музичного виховання учнів. Педагог ретельно вивчав стан музичної освіти в різних навчальних закладах царської Росії і констатував, що цьому питанню держава зовсім не надавала уваги. Музичною освітою займалися декілька консерваторій та музичних шкіл, які існували завдяки приватній ініціативі окремих осіб, гуртків і меценатів. К. Стеценко відзначав, що там здобували освіту фахівці вузького профілю (скрипалі, піаністи, флейтисти тощо) і всі вони застосовували свій фах у кінематографії, театрі, цирку тощо [7, с. 7]. За таких умов мистецтво у школах збуло в руках дилетантів, і вони залишалися без досвідчених учителів музики та малювання.

На початку педагогічної діяльності К. Стеценко уклав і видав збірник пісень «Луна» для сім'ї та школи, що містив пісні з дитячих опер М. Лисенка «Коза Дереза», «Зима і весна», українські народні та авторські пісні, твори тогочасних композиторів та деякі хорові обробки О. Кошиця, М. Леонтовича, М. Лисенка та ін. У передмові до збірки педагог вказував на великий вплив музики на дітей, на доцільність використання її як засобу виховання. Підкреслював, що музичну освіту потрібно починати саме зі співу пісень, у яких людина і словами, і голосом викладає все, що у неї на душі. [2, с. 4]. К. Стеценко наголошував, що мистецькі твори мають велике історико-пізнавальне та виховне значення, відстоював погляд на мистецтво як засіб свідомого впливу на дитячий характер.

Для учнів молодших класів композитор створив дві опери: «Івасик-Телесик» (лібрето М. Кропивницького) та «Лисичка, Котик і Півник» (лібрето К. Стеценка), які побудовані на сюжетах народних казок. Продовжуючи традиції дитячих опер М. Лисенка, розвиток музики в операх митець побудував на фольклорній основі. Більшість мелодій на той час були відомі як

дитячі пісні. «Будуючи свої опери на народно-казковому ґрунті, Стеценко втілює найкращі риси українського музичного фольклору, насамперед його етичне зерно – виховання у дітей високих моральних якостей, таких як мужність, чесність, скромність, справедливість, витривалість, почуття дружби та обов'язку» [4, с. 102].

На основі багаторічного педагогічного досвіду К. Стеценко укладає посібник для учителів «Початковий курс навчання дітей нотного співу», де зазначає: «Книжка ця, – результат дидактичної праці автора, якому протягом більш як десять літ довелося навчати нотного співу дітей у школах різних типів» [6, с. 3]. На його думку, нотний спів треба розпочинати із розвитку відчуття метро-ритму, а не із звуковисотних співвідношень, оскільки ритм значно легше сприймається та відтворюється дітьми. Перед ознайомленням із нотною грамотою, педагог радив усім учням читати на одній висоті дитячі вірші, оскільки це сприяє правильній та чіткій дикції та розвиває відчуття ритму, якому К. Стеценко надавав великого значення: «Ритм найважливіший засіб для досягнення строгої дисциплінованості в музичному виконанні...» [6, с. 26].

Потрібно зазначити, що К. Стеценко на початковому етапі знайомства з музичною грамотою пропонував застосовувати сходинки (Рис. 1.1). У своєму посібнику він зазначає: «Ці звуки можна записати так, що можна бачити, що один – вище, а другий – нижче. Потім (*учитель* – авт.) рисує на класній таблиці драбинку...» [6, с. 11]:

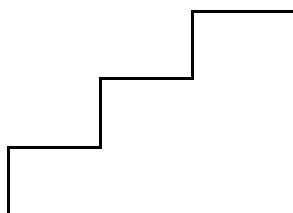

Рис. 1.1. Драбинка із трьох звуків

Педагог наголошував, що застосування «драбинки» дає можливість учням проаналізувати напрям руху мелодії: вгору чи вниз, бачити висотне співвідношення звуків тощо. На першому етапі навчання співу проводилося

тільки на основі мелодій з поступеневим рухом і стрибками на стійкі звуки. А згодом – стрибкоподібний рух мелодії та перехід до співу каноном і двоголосся. «Гаряче відстоюючи ідею «нотного співу», Стеценко розглядає його не тільки як технічний процес набуття навичок читання різних ритмових та звуковисотних комбінацій, а й як засіб розвитку музичних здібностей учнів, завдяки чому спів перетворюється на мистецтво» [7, с. 74].

«Початковий курс навчання дітей нотного співу» – це методична праця К. Стеценка для учителів, однак як доповнення до неї були укладені педагогом «Шкільні співаники» для учнів. Це був своєрідний навчально-методичний комплекс, метою якого було навчити школярів сольфеджувати українські народні мелодії, розвинути звуковисотний слух, мето-ритмічне відчуття, музичну пам'ять тощо. У першу частину «Шкільного співаника» увійшли дитячі, колискові та нескладні календарно-обрядові пісні. Більшість з них записані у тональності *До-мажор*, щоб не пояснювати дітям на початковому етапі, що таке знаки альтерації. У двох наступних частинах пісенний матеріал поступово ускладнюється, відбувається перехід до канонів та двоголосся, з'являються нескладні хорові обробки М. Леонтовича, М. Лисенка, Я. Степового та ін. «Тобто, можемо констатувати те, що вироблену традицію укладання шкільних співаників, яку на Буковині започаткував С. Воробкевич, продовжив у Галичині А. Вахнянин та інші, згодом із успіхом була адаптована К. Стеценком на Наддніпрянщині, відтак і в інших українських землях, наприклад, у 20–30-х роках на Закарпатті та Слобожанщині» [3, с. 92].

Заслуговує на увагу і Проект програми зі співів для Єдиної трудової школи К. Стеценка, який було укладено відповідно до трьох ступенів школи. Зокрема, для першого ступеня (початкових класів) педагог пропонує для виконання різноманітні дитячі та ігрові пісні, колискові, родинні, календарно-обрядові, історичні та твори для інсценізації, вказуючи, де вони містяться: «Танки та ігри народні В. Верховинця», «Збірка українських народних пісень в хоровому розкладі» М. Лисенка, «Проліски. Вип. 1, 2, 3» Я. Степового, «Дитяча розвага» С. Титаренка» та ін. [7, с. 76]. Для другого ступеня було передбачено

ґрунтовне вивчення теорії музики: будова гами, інтервали, прості (дводольні та тридольні) і складні (чотиридольні та шестидольні) розміри тощо. Для третього ступеня К. Стеценко пропонував вивчати предмет «Гармонію», ознайомлюватися з історією української, слов'янської і всесвітньої музики, ввести «Популярний курс енциклопедії музики» тощо [7, с. 77–78].

Серед багатьох чинників, які впливають на естетичний, моральний та духовний розвиток дитини педагог першочергово називає мистецтво, зокрема музику. «К. Г. Стеценко вказує на специфічність мистецтва, покликаного пізнавати життя за допомогою художніх образів, що впливають безпосередньо на характери людей і формують їхні духовні запити, розвивають і збагачують моральні якості, виховують любов до рідного краю» [7, с. 37]. Враховуючи це, автори підручника «Музичне мистецтво» для учнів 4 класу закладів загальної середньої освіти – Л. Аристова, В. Сергієнко – до теми «Музична казка» подають для прослуховування фрагменти з опери «Лисичка, Котик і Півник», зокрема, пісню Лисички «Півнику-братику, ясний соколику», пісню Котика «Ти, мій брате Півнику», пісню Півника «Котику-братику, несе мене Лиска» та гру Лисенят «Ой дзвони дзвонять», і пропонують учням за бажанням створити ілюстрації до опери [1, с. 48–52].

Висновки. Вважаючи педагогічну працю важливою громадською справою, К. Стеценко багато часу і зусиль приділяв питанням музичної освіти. Педагог прагнув поєднати в єдиний педагогічний процес навчання нотного співу, розвиток метро-ритмічного відчуття, навичок хорового співу, танцювальних рухів, музичної пам'яті та образного мислення школярів. Розроблена ним методика мала значний вплив на розвиток української музичної педагогіки першої третини ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристова Л., Сергієнко В. Музичне мистецтво : підручник для 4 кл. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2015. 128 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/>

[669-muzichne-mistectvo-aristova-sergyenko-4-klas.html](https://www.academia.edu/37285945/669-muzichne-mistectvo-aristova-sergyenko-4-klas.html) (дата звернення: 25.11.2022).

2. Луна: збірка пісень для сім'ї і школи / упоряд. К. Стеценко. Київ : друкарня І. Чоколова, 1918. 2-е вид. доп. 37 с.

3. Медведик Г., Медведик Ю. Українські композитори – укладачі перших шкільних співаників кінця XIX – першої третини XX століть. *Вісник Львівського університету. Серія мист-во*. 2016. Вип. 17. С. 88–104. URL: <https://www.academia.edu/37285945/> (дата звернення: 22.11.2022).

4. Медвідь Т. Кирило Стеценко і сценічне мистецтво. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*, 46, 102–107. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1176.46.2022.258622> (дата звернення: 30.11.2022).

5. Михайличенко О. Стеценко Кирило Григорович. *Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст. : історичні нариси*. Суми : Видавничо-виробниче підприємство Мрія-1, 2005. С. 31–41.

6. Стеценко К. Початковий курс навчання дітей нотного співу. Київ : Т-во Вернигора, 1918. 32 с.

7. Федотов Є. Кирило Григорович Стеценко – педагог. Київ : Музична Україна, 1977. 104 с.